CUVÂNT DE DESCHIDERE AL GUVERNATORULUI BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI, ACADEMICIAN MUGUR ISĂRESCU, LA CEA DE-A XXIV-A EDIȚIE A SIMPOZIONULUI „CRISTIAN POPIȘTEANU“

Bine ați venit la Banca Națională a României, la cea de-a XXIV-a ediție a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“, manifestare pe care o organizăm în fiecare an pentru a marca ziua instituției noastre, de la a cărei înființare se împlinesc în această lună 136 de ani!

Atunci când ne gândim la o bancă, una dintre primele asocieri pe care le facem este aceea cu tradiția. La noi, în anul 1993, când a fost inițiat Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“, după 50 de ani de comunism și economie centralizată, tradiția se pierduse atât pentru profesioniști, cât și pentru populația României. Atunci, noi, cei de la B.N.R., încurajați de profesorul Cristian Popișteanu, redactorul-șef al revistei Magazin istoric**, ne-am asumat organizarea acestui simpozion cu intenția declarată de a redescoperi și de a împărtăși viitorilor funcționari bancari și, în egală măsură, viitorilor clienți ai băncilor, tradiția istorică a băncilor românești, rolul pe care ele l-au jucat în viața economică, socială și culturală a țării, precum și o percepție corectă asupra noului sistem bancar ce se forma în România.**

În ce măsură am reușit mă gândesc că ar fi potrivit să discutăm anul viitor, când vom organiza cea de-a XXV-a ediție. Oricum, avem deja multe certitudini. În primul rând, faptul că Simpozionul „Cristian Popișteanu“ a devenit un model, acela al proiectelor culturale care nu sunt abandonate cu ușurință, așa cum se întâmplă adesea în lumea de astăzi. Apoi, zecile de comunicări științifice, susținute timp de peste două decenii în cadrul lucrărilor simpozionului, care au fost publicate în revista Magazin istoric **și au ajuns astfel să fie larg popularizate, pentru că din fericire revista se vinde încă în toată țara, la un preț pe care și-l pot permite mulți oameni. Și, mai mult decât atât, pentru atragerea cititorilor tineri, de ani buni, lucrările simpozionului sunt postate pe site-ul revistei, unde pot fi accesate gratuit de toți cei interesați.**

Așa cum Magazin istoric **a făcut timp de aproape 50 de ani „istoria pe înțelesul tuturor“ și nu oricum, ci cu profesionalism, tot în acest fel credem că am reușit și noi, în cei 24 de ani de parteneriat cu revista, să redescoperim tradiția bancară din România de dinaintea anului 1947 și, în egală măsură, să prezentăm „pe înțelesul tuturor“ sistemul bancar actual.**

Ediția din acest an este dedicată, în mod natural aș spune, împlinirii unui secol de la intrarea României în Primul Război Mondial, context în care Banca Națională a României a fost una dintre instituțiile direct implicate prin:

- **finanțarea pregătirii militare încă din 1914;**
- **participarea funcționarilor săi pe front; în total 201 dintre aceștia au luptat cu arma în mână, iar 21 dintre ei și-au sacrificat viața pentru realizarea României Mari;**
- **odiseea tezaurului său de aur, aspect la care o să mă refer mai pe larg în cursul intervenției mele.**

Vă doresc o zi interesantă și plăcută la Banca Națională a României!

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI UN SECOL DE LA EVACUAREA TEZAURULUI LA MOSCOVA

După doi ani de neutralitate, România a intrat în Marele Război prin declarația de război din 14 august 1916 (stil vechi) împotriva Austro-Ungariei. Din cauza luptelor purtate pe două fronturi și a înfrângerilor de la Dunăre, la 2 septembrie, Marele Cartier General Român a decis oprirea ofensivei în Transilvania.

Atent la evoluția fronturilor, în aceeași vreme Consiliul general al B.N.R. a hotărât, la rândul său, că trebuie să pună la adăpost rezerva metalică, reprezentată de cele 91,48 tone de aur, monede și lingouri, aflate în tezaurul său.

Având în vedere interesul opiniei publice pentru acest subiect, dar și faptul că în presă circulă destule idei eronate cu privire la rolul acestui tezaur, structura și proprietarul lui, cred că trebuie să precizez câteva aspecte.

Astfel, art. 35 al Statutelor B.N.R. prevedea că „Banca va trebui să aibă o rezervă metalică de aur de cel puțin 40% din suma biletelor emise de dânsa“. Așadar, dimensiunea rezervei metalice condiționa volumul de bancnote emise, era deci o avuție publică, „avutul nostru“, cum îi spunea guvernatorul I.G. Bibicescu în acei ani grei. Mai mult decât atât, în epoca respectivă, cine venea cu o bancnotă de 100 de lei la ghișeele din Palatul Lipscani, solicitând transformarea acesteia în aur, primea monede din aur în schimb. Și din acest motiv, cea mai mare parte a tezaurului Băncii era reprezentată de monede.

Prin urmare, această cantitate de aur era a Băncii, nu era a acționarilor și nu reprezenta depozite ale unor particulari.

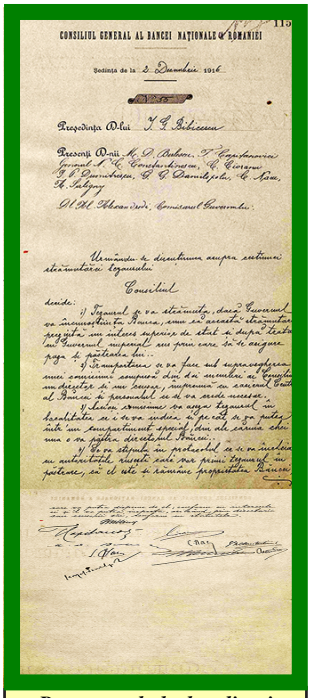
CONSILIUL GENERAL AL BANCEI NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Ședința de la 2 Decembrie 1916

Prezidența Domnului I. G. Bibicescu

Prezenți Domnii N. D. Barbu, T. Căpitanovici, Ignatie S. N. Constantinescu, G. Cioranu, Gr. G. Dumitrescu, D. G. Dumitrescu, N. Nănu, Gh. Saligny

Dl Al. Theodorescu, Comisarul Guvernului.

Urmând la discuțiune asupra soartei ulterioare tezaurului

Consiliul

decide:

1) Tezaurul se va ascunde, dacă Guvernul va încunoștiința Banca, ceea ce aceasta va anunța prin ordin cu cuvânt înainte, sau prin care, în ce anume, va putea fi ascuns tezaurul.

2) Ascunderea se va face sub supravegherea unei comisiuni compusă din doi membri ai Consiliului de la Banca și personalul ce ei va avea nevoie.

3) Locul ascunsului se va ținea tezaurul în localitate ce i-e va indica, în scopul de a putea avea un sentiment de siguranță, fiind ale cărei chiar o va spune, de este vorba de Banca.

4) Se va stipula în protocolul ce i-e va încheia cu autoritățile, risiile ce ar putea tezaurul în ipoteza, în care ar vrea a hărăzi propriedatea Băncii.

Proces-verbal al ședinței Consiliului general al B.N.R., 2 decembrie 1916

Revenind la situația din 1916, la 6 septembrie 1916, a început evacuarea tezaurului la Sucursala B.N.R. din Iași și, în pofida discreției ce trebuia să însoțească această operațiune, bucureștenii au observat că se întâmplă ceva, așa cum aflăm din memoriile lui V.Th. Cancicov, care nota că a văzut pe Calea Victoriei „camioane-automobile“ încărcate cu lăzi, în care era tezaurul Casei de Depuneri și Consemnațiuni și că același lucru se întâmplă și la Banca Națională, deoarece „camioane încarcă la intrările din dos“. Însoțit de directorul Căpitanovici, de cenzorul Saligny, de mai mulți funcționari și de o puternică gardă militară, tezaurul a ajuns la Iași la 9 septembrie 1916.

Drama României din toamna anului 1916 era însă abia la început, căci a urmat abandonarea Bucureștiului și transferul tuturor instituțiilor la Iași, inclusiv al Băncii Naționale, începând cu 14 noiembrie 1916. În pragul iernii, cu două treimi din teritoriul național ocupat, cu o armată care trebuia să se refacă și cu o importantă parte a populației plecată pe drumurile bejeniei, guvernul a considerat că trebuie să pună la adăpost tezaurul Băncii Naționale. Și unde altundeva îl putea transfera decât

pe teritoriul singurului stat vecin aliat – Rusia?

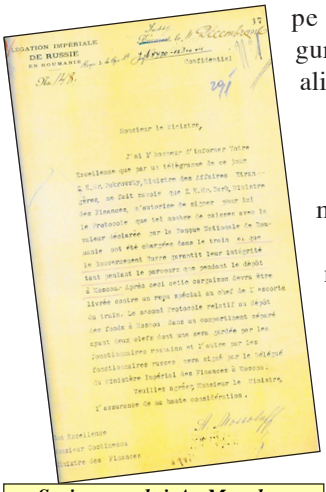

Scrisoarea lui A. Mosolov, reprezentantul Rusiei în România, către E. Costinescu, ministrul român de Finanțe, 11 decembrie 1916

Aceasta cu atât mai mult cu cât:

- Rusia semnase, în august 1916, alături de Franța, Anglia și Italia, cele două convenții de cooperare cu România în cadrul Antantei;
- Cele două familii regale erau înrudite, regina Maria fiind verișoară cu țarul Nicolae al II-lea;
  - mai precis, Maria Alexandrovna era fiica țarului Alexandru al II-lea și soră cu țarul Alexandru al III-lea, tatăl țarului Nicolae al II-lea; Maria Alexandrovna s-a căsătorit cu fiul reginei Victoria a Angliei, Alfred, duce de Edinburgh, din dinastia de Saxa-Coburg; cei doi au fost părinții reginei Maria (1875-1938).
- În 1914, în timpul vizitei efectuate de familia țarului la Constanța, subiect care o să fie dezvoltat în cadrul sesiunii de azi, a existat chiar proiectul, puternic susținut de ministrul de Externe rus Sazonov, realizării unei alianțe matrimoniale, prin căsătoria prințului Carol cu marea ducesă Olga, fiica cea mare a țarului, dar proiectul nu s-a îndeplinit, căci Olga ar fi declarat că nu vrea să-și părăsească țara;
- În decembrie 1916, A. Mosolov, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Rusiei în România, a făcut un intens *lobby* pe lângă decidenții români și pe lângă regina Maria, dând garanții, în urma împuternicirilor primite de la ministrul de Finanțe rus, atât pentru transportul și depozitarea tezaurului la Moscova, cât și pentru revenirea acestuia în țară; evacuarea tezaurului la Moscova era considerată de partea rusă o garanție că România, în condițiile dificile de pe front, nu va înceta lupta;
- Garanțiile ruse și predarea tezaurului Băncii Naționale a României către factorii de răspundere ruși se regăsesc în documente incontestabile, întocmite atât la Iași, la predare, cât și la Moscova, la primire, care poartă semnăturile și ștampilele reprezentanților guvernelor rus și român, precum și ai Sucursalei Moscova a Băncii de Stat a Rusiei și ale reprezentanților Băncii noastre Naționale; documentele au fost păstrate cu mare grijă de toți guvernatorii, indiferent de momentul istoric în care au condus această instituție;
- Când au luat decizia transportării tezaurului la Moscova, autoritățile române s-au consultat cu reprezentanții statelor Antantei, aflați și ei la Iași;
- În decembrie 1916, situația internă din Rusia nu anunța marea instabilitate care a urmat; de altfel, nici mai târziu, în toamna lui 1917, nimeni nu credea că va putea fi victorioasă acțiunea grupului bolșevic, pe care Constantin Conțescu, ministru plenipotențiar la Ministerul român al Afacerilor Străine, îl caracteriza, în august 1918, drept „facțiune fără importanță numerică, dar armată de o îndrăzneală nețărmurită și un spirit distructiv nemaicunoscut în istorie".
- În schimb, în România ocupată, se întâmplau lucruri care dădeau de gândit:
  - În primul rând, la sediul nostru din Lipscani, unde au rămas doi directori delegați cu mandat de a efectua anumite operațiuni pentru public, autoritățile

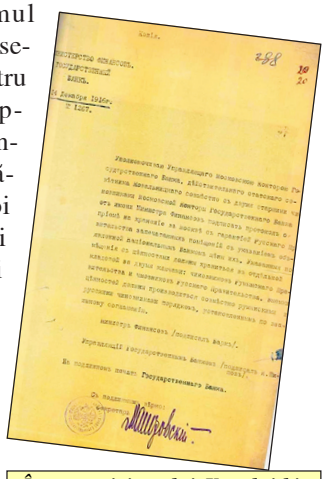

Împuternicirea lui Kovalniţki, reprezentantul Băncii de Stat din Moscova, pentru a primi rezerva de aur a B.N.R., 14 decembrie 1916

militare germane au rechiziționat mai întâi etajul I al Palatului Lipscani, apoi și etajul al II-lea, pentru ca, în cele din urmă, să impună sechestrul asupra Băncii; e clar că și tezaurul ar fi avut aceeași soartă și că nu ar fi fost posibilă nicio acțiune de apărare a acestuia, câtă vreme, încă din decembrie 1916, Constantin Băicoianu, unul dintre cei doi directori-delegați, a fost arestat, fiind ridicat de un agent din biroul său de la Banca Națională. Vina lui Băicoianu a fost aceea că a redactat un memoriu de protest împotriva devalorizării valutei naționale de către noile autorități;

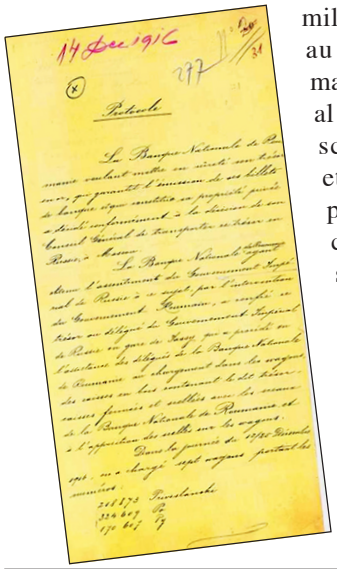

Protocolul încheiat la Iași la 14/27 decembrie 1916, cu ocazia încărcării tezaurului Băncii Naționale în tren (prima pagină)

- Nici bijuteriile bucureștenilor n-au fost ferite de interesul ocupanților, care au dat o ordonanță prin care anunțau că „toate obiectele ce sunt ascunse vor fi confiscate fără bon de rechiziție, în cazul găsirii lor de organele militare“; cunoscutul istoric de artă Virgiliu N. Drăghiceanu, secretarul Comisiei Monumentelor Istorice, consemna revoltat în memoriile sale: „Va să zică, toată averea noastră la dispoziția și discreția autorităților militare. Ne temem de bijuterii, argintării, bani. Începem o goană nebună tocmai pentru găsirea unor ascunzători. Regretăm timpurile când arhitecții noștri aveau prevederea să le execute în bolțile pivnițelor, în pereții zidurilor sau în planșeele caselor“.

Prin urmare, iată de ce, în decembrie 1916, au plecat către Moscova 1.738 de casete cu aur ale B.N.R., în valoare de aproximativ 315 milioane lei (cifra exactă – 314.580.456,84 lei), adică 91,32 tone, care au fost încărcate în 17 vagoane de tren.

- Conținutul casetelor a fost inventariat la Moscova între 9 ianuarie și 16 februarie, prilej cu care a fost redactat un nou protocol, în patru exemplare, în limbile rusă și franceză;
- În aceeași zi de 16 februarie 1917, membrii delegației B.N.R. care au însoțit tezaurul trimiteau și ei o scrisoare din Moscova în care relatau cum a avut loc inventarierea și precizau că „redacțiunea atât a primului proces-verbal, cât și a protocolului final s-a făcut de Delegațiunea Guvernului Rus, care a ținut a-și rezerva această onoare“;
- La vremea respectivă, conducerea Băncii Naționale a României a apreciat în mod deosebit sprijinul autorităților ruse, trimițând scrisori de mulțumire și luându-se în considerare chiar decorarea funcționarilor Băncii de Stat a Rusiei implicați în primirea și păstrarea tezaurului B.N.R.;
- În iulie 1917, a plecat al doilea transport: în trei vagoane de tren au fost încărcate 188 de casete ale Băncii Naționale, care cuprindeau: aur, în valoare de 574.523,57 lei, adică 0,16 tone, și „titluri, efecte, valori, depozite, parte din arhive și cărți, actele sale“; astfel, în total, în primul și în cel de-al doilea transport s-au aflat 91,48 tone aur;
- Și de această dată, ministrul Rusiei, Stanislaw Poklewski-Koziell, a comunicat ministrului nostru de Finanțe, Nicolae Titulescu, că „am primit din partea guvernului meu

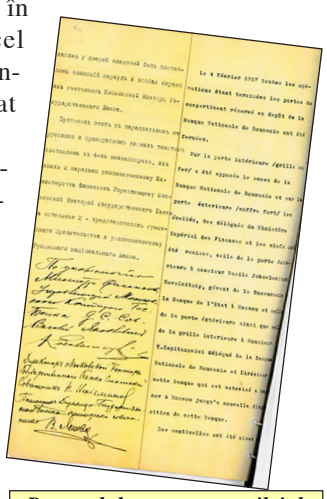

Protocolul semnat cu prilejul inventarierii tezaurului B.N.R. depus în Sala Armelor, la Kremlin, 16 februarie 1917

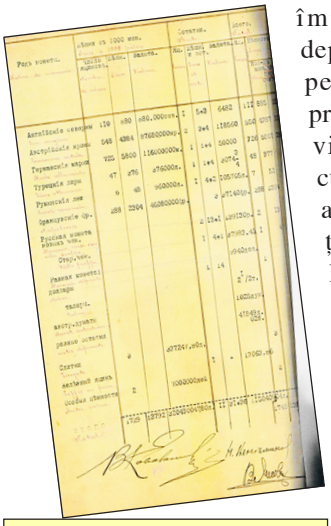

Altă pagină a Protocolului semnat cu prilejul inventarierii tezaurului B.N.R. depus în Sala Armelor, la Kremlin, 16 februarie 1917

împuternicirea deplină necesară pentru a semna protocoalele privitoare la evacuarea în Rusia a valorilor aparținând Băncii Naționale și altor instituții publice din România“;

- Și de această dată, s-au semnat și s-au ștampilat protocoalele de predare-primire de către reprezentanții Ministerului de Finanțe rus și reprezentanții Băncii de Stat a Rusiei;
- Peste o jumătate de an însă, autoritățile bolșevice au confiscat tezaurul României, inclusiv tezaurul Băncii Naționale, declarându-l „intangibil“, dar asumându-și „răspunderea de a păstra acest tezaur pentru a-l preda în mâinile poporului român“;
- În anii 1935 și 1956 au fost restituite o parte dintre arhivele și bunurile cu valoare istorică și artistică ce fac parte din patrimoniul cultural al României.
- În iunie 1935, 212 dintre lăzile venite din Rusia pe ruta Moscova-Odessa-Constanța-Gara Obor au fost predate Băncii Naționale a României; în aceste lăzi au fost:
  - bilete de bancă de 1, 2 și 100 de lei și clișeele lor;
  - cerneluri tipografice, hârtie pentru tipărirea bancnotelor, un aparat de numerotat, clei;
  - hârtii de valoare, inclusiv dintre cele depozitate de particulari la B.N.R., dar pentru care fuseseră deja emise duplicate, și documente de arhivă;
- Printre altele, în 1956, s-a întors în țară și poate fi astăzi văzut la Muzeul Național de Istorie celebrul tezaur cunoscut sub denumirea „Cloșca cu puii de aur“ (19,763 kg). Dar în niciuna dintre aceste două restituiri n-a fost vorba de Tezaurul Băncii Naționale a României. Or, nerestituirea acestuia a avut consecințe dintre cele mai grave asupra economiei noastre interbelice:
  - a contribuit la suspendarea convertibilității monedei naționale, leul;
  - a obligat statul român să solicite un masiv împrumut extern pentru a realiza stabilizarea monedei în anul 1929; potrivit lui Mihail Romașcanu, în 1934, valoarea actualizată a tezaurului aflat în Rusia reprezenta 2/3 din produsul net al Împrumutului de Stabilizare 7%, fiind bine cunoscut că efortul de rambursare a acestui împrumut a împovărat economia României și, în condițiile Marii Crize Economice, a determinat, printre altele, la începutul anului 1932, suspendarea *de facto* a convertibilității leului;
  - a determinat Banca Națională a României să cumpere în perioada interbelică, la prețul pieței, aproape întreaga producție de aur internă;
- Dacă în cazul restituirii din 1956 știm că s-au purtat negocieri între cele două partide frățești și că gestul era unul de bunăvoință al Uniunii Sovietice față de așa-zisul regim popular din România, motivația gestului făcut în 1935 de Stalin, care n-a dat nimănui nimic niciodată, nu ne poate fi cunoscută, doar dacă nu cumva U.R.S.S. avea mare nevoie de res-

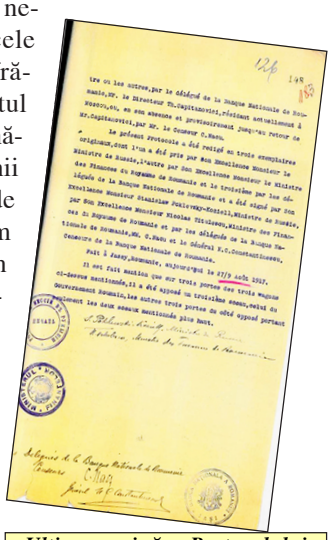

Ultima pagină a Protocolului semnat la Iași de S. Poklowski-Koziell, Nicolae Titulescu și reprezentanții B.N.R. pentru al doilea transport de valori trimise la Moscova, 27 iulie 1917

tabilirea relațiilor diplomatice cu România, ca o dovadă în plus a sloganului „U.R.S.S. campioana păcii“, care a și adormit pentru o vreme nu numai vigilența lui Nicolae Titulescu, dar și pe aceea a unei mari părți a diplomației europene;

● În același timp, aceste restituiri sunt ele însele expresia continuității juridice dintre Rusia țaristă și U.R.S.S., precum și dovezi ale angajamentului de restituire, pe care de fapt l-au declarat chiar sovietele în momentul confiscării;

● Nu întâmplător, aurul de la Moscova a continuat să figureze în documentele Băncii ca „aur depozitat la Moscova“:

○ până în 1929 ca o „creanță litigioasă asupra străinătății“;

○ și apoi, până în 1943, era înscris în bilanțul anual „pentru memorie“, mențiune care a dispărut din bilanțul anului 1944, ca urmare a venirii Armatei Roșii.

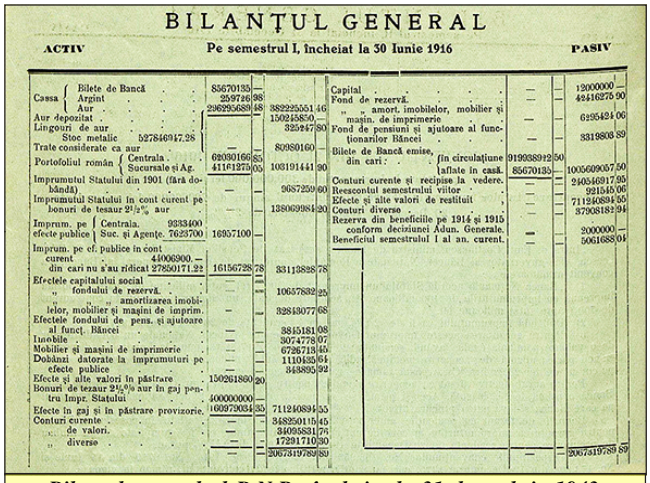

BILANȚUL GENERAL

Pe semestrul I, încheiat la 30 Iunie 1916

ACTIV				PASIV			
Casa: Bilete de Bancă	85670135	—		Capital	—	—	12000000 —
Casa: Argint	259726	98		Fond de rezervă	—	—	42416276 90
Casa: Aur	296995689	48	382925551 46	„ „ amort. imobilelor, mobilier și mașin. de imprimerie	—	—	6295424 06
Aur depozitat	—	—	150245850 —	Fond de pensiuni și ajutoare al funcționarilor Băncei	—	—	3319808 89
Lingouri de aur	—	—	325247 80	Bilete de Bancă emise, din cari: (în circulațiune	919938912 50		
Stoc metalic	527846947 28			(aflate în casă	85670135 —	1005609057 50	
Trate considerate ca aur	—	—	80980160 —	Conturi curente și recipise la vedere	—	—	240546917 95
Portofoliul român: Centrala	62030166 85			Reescontul semestrului viitor	—	—	921545 06
Portofoliul român: Sucursale și Ag.	41161375 05		103191441 90	Efecte și alte valori de restituit	—	—	711246894 50
Imprumutul Statului din 1901 (fără dobândă)	—	—	9687259 60	Conturi diverse	—	—	37908182 94
Imprumutul Statului în cont curent pe bonuri de tesaur 2½% aur	—	—	138069984 20	Rezerva din beneficiile pe 1914 și 1915 conform deciziunei Adun. Generale	—	—	3000000 —
Imprum. pe efecte publice: Centrala	9333400			Beneficiul semestrului I al an. curent	—	—	5061688 04
Imprum. pe efecte publice: Suc. și Agențe	7623700	16957100 —					
Imprum. pe cf. publice în cont curent: 4006900 —							
din cari nu s'au ridicat 27850171.22	16156728	78	331138888 78				
Efectele capitalului social	—	—					
„ fondului de rezervă	—	—	10657882 25				
„ „ „ amortizarea imobilelor, mobilier și mașini de imprim.	—	—	328430776 68				
Efectele fondului de pens. și ajutoare al funct. Băncei	—	—	3845181 08				
Imobile	—	—	3074778 07				
Mobilier și mașini de imprimerie	—	—	6726713 46				
Dobânzi datorate la imprumuturi pe efecte publice	—	—	1110433 64				
Efecte și alte valori în păstrare	—	—	848893 92				
Efecte și alte valori în păstrare: Bonuri de tesaur 2½% aur în gaj pentru Impr. Statului	150261880	20					
Efecte în gaj și în păstrare provizorie	100000000	—					
Efecte în gaj și în păstrare provizorie	160970084	35	711240894 55				
Conturi curente	—	—	348250115 45				
„ de valori	—	—	34095831 76				
„ diverse	—	—	17291710 30				
	—	—	2067319789 89		—	—	2067319789 89

Bilanțul general al B.N.R., încheiat la 31 decembrie 1943, în care apare evidențiat aurul rămas la Moscova

Cu toate acestea, nici B.N.R., nici guvernul român, indiferent de orientarea ideologică, nu au renunțat la continuarea demersurilor pentru recuperarea tezaurului Băncii Naționale a României. Reamintesc doar că de-a lungul celor două decenii interbelice guvernul de la București nu a încetat să aducă această problemă pe agenda întâlnirilor bilaterale desfășurate la Copenhaga, Londra, Varșovia, Geneva etc.

N.D. Ciotori, reprezentantul României la primele întâlniri cu diplomații sovietici, le atrăgea atenția acestora că „tezaurul nostru a fost dat în păstrare poporului rus, ca unui aliat mai mare al poporului român, și că, prin urmare, nicio lege de război nu le poate da dreptul să dispună de el, ci, dimpotrivă, este o datorie de onoare a poporului rus ca acest tezaur să fie restituit“. Mesajul nostru nu s-a schimbat, indiferent de ce s-a întâmplat cu tezaurul, de drumurile pe care l-au putut duce inclusiv interesele Internaționalei a III-a.

În plus, trebuie să mai adaug că în practica relațiilor dintre băncile centrale funcționează cutuma încrederii reciproce. Astfel, în condițiile grele ale celui de Al Doilea Război Mondial, B.N.R. a primit la rândul său un tezaur în depozit, trei tone de aur aparținând Bank Polski, aur pe care l-a restituit integral și necondiționat la sfârșitul războiului. În același timp, vă reamintesc că România a permis și a sprijinit, în septembrie 1939, evacuarea întregului tezaur de aur aparținând Bank Polski – 83,5 tone –, precum și a bunurilor din patrimoniul cultural și artistic al acestei țări, în pofida amenințărilor Germaniei. România a respectat tratatul său de alianță cu Polonia, plătind însă cu viața prim-ministrului de la acea dată, Armand Călinescu, asasinat, câteva zile după trecerea tezaurului polonez prin România, la 21 septembrie 1939.

Se împlinește un secol de la plecarea tezaurului. Banca Națională a României consideră în continuare că este de datoria sa să întreprindă toate demersurile necesare pentru ca aceste valori să revină acasă.

Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale a României

TRANSILVANIA ÎNAINTE ȘI DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

În anii din urmă, dar cu intensitate sporită cu cât ne apropiem de anul 2018, se vehiculează în mass-media felurite „idei noi“ despre români, despre trecutul românesc, despre România ca țară: românii sunt „altfel“, adică mult mai răi decât alții; trecutul nostru este complet maculat, plin de crime și acte rușinoase, pătrunse de lașitate; România s-a „românizat“ târziu și forțat, fiind o țară mozaicată secole la rând; românii transilvăneni nu au vrut unirea cu Țara la 1918, fiind pătrunși de forța civilizatoare și de superioritatea culturală a Austro-Ungariei, monarhia dunăreană model; unirea a fost făcută de un grup de intelectuali cam naționaliști etc.

Toate acestea nu au nimic de-a face cu cercetarea riguroasă și științifică a izvoarelor istorice și cu metoda istorică de lucru, fiind rodul unor impresii, puse în pagină în manieră literar-eseistică. Românii și-au făcut în anul 1918 o țară nouă, căreia i s-a spus „România Mare“, deși ea era România potrivită, nici mare și nici mică. Zic „țară nouă“, fiindcă țări vechi românești aveau românii de mai bine de o mie de ani, de când se formaseră ca popor. România modernă era o țară de țări!

În august 1916, România declara război Austro-Ungariei, în conformitate cu înțelegerile secrete semnate cu Antanta. De regulă, se știe că abia acum, cu doi ani mai târziu decât alți europeni, au intrat românii efectiv în luptă. Fals! Mai mult de jumătate dintre români s-au aflat în război, fără voia lor, încă din 1914. E vorba de românii din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina, Basarabia, Serbia etc. Acum încep și dramele multor militari români transilvani, bănățeni, crișeni, maramureșeni etc., obligați să lupte contra românilor din Regat, drame sublimate literar de Liviu Rebreanu în *Pădurea spânzuraților*, dar și de alții, prin alte mijloace. Anul 1918, cu puține umbre și cu multe lumini, a adus împlinirea statului național român. Menționăm că în acei ani – 1918 și precedenții – s-au pregătit destrămarea imperiilor multinaționale și emanciparea popoarelor frustrate după secole de asuprire. Astfel, din vechile imperii rus, german și austro-ungar, s-au născut ori au renăscut în forme noi Polonia, Cehoslovacia, Regatul sârbilor, croaților și slovenilor (numit, din 1929, Iugoslavia), România, Austria, Ungaria, Germania, țările baltice. În cazul României, situația este similară, dar și deosebită în raport cu exemplele menționate. În vreme ce viitoarea Iugoslavie și Cehoslovacia erau state multinaționale, Austria și Germania state naționale federale, Ungaria, România, Polonia, Lituania, Letonia, Estonia etc. erau state de tip național unitar, cu majorități absolute deținute de popoarele care le dădeau numele.

Liviu Ciulei și Victor Rebengiuc, în ecranizarea romanului Pădurea spânzuraților

Toate aceste schimbări fundamentale, așa cum nu mai cunoscuse harta Europei

din Evul Mediu încoace, s-au înfăptuit după reguli precise, agreate de comunitatea internațională, și au fost apoi aprobate (cu anumite ajustări, acolo unde au decis puterile învingătoare) prin Conferința de Pace de la Paris, din anii 1919-1920.

Este natural ca, în contextul secolului scurs de atunci, să aibă loc diverse discuții și interpretări istoriografice, specifice unei societăți democratice. Aceste împrejurări nu justifică însă în niciun fel anumite generalizări nesusținute de surse, prin care opinia publică să fie dezinformată, derutată și împinsă spre mesaje ale propagandei antiromânești, sub pretextul obiectivității. Cele mai multe dintre aceste „noi interpretări", „puneri la punct" și „demitizări" fac parte din arsenalul naționaliștilor și șovinilor revizioniști, pe de o parte, iar pe de alta, din ideologia internaționalistă bolșevică și sovietică, aceea care pretindea că România era un „stat imperialist" și „multinațional", format din „petice" și îndreptat împotriva intereselor „poporului român muncitor", amăgit de „burghezia acaparatoare" etc.

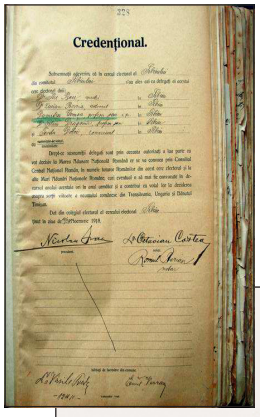
Credențional.

Prima teză relansată este aceea că românii transilvani, influențați de „cultura superioară maghiară", ar fi preferat să rămână în granițele Ungariei (care nici nu exista atunci ca subiect de drept internațional!), trăind în egalitate cu ungurii și bucurându-se de o largă autonomie etc. Faptul este pur și simplu neadevărat nu numai pentru că nu este dovedit (ca fenomen de masă) de nicio sursă credibilă, ci și pentru că se bazează pe premise false.

O altă teză falsă este aceea că unirea nu s-a făcut în chip democratic, ci doar prin voința elitei, adică a unui grup de intelectuali unioniști exaltați. Unirea Transilvaniei s-a făcut prin votul a 1.228 de delegați oficiali, aleși de adunări convocate special, în sate, orașe, organizații politice, bisericești, culturale, profesionale etc.

O altă idee anacronică exprimată în acord cu dreptul internațional de astăzi și nu cu cel de-acum o sută de ani este aceea că, la 1918, în Transilvania și Ungaria nu au fost consultate minoritățile.

Un prilej de condamnare, de către unii, a unirii este și faptul că anumite decizii adoptate atunci – prin Rezoluția Marii Adunări Naționale – nu s-au respectat, iar referirile se fac mai ales la autonomia Transilvaniei și la drepturile minorităților. Acest fapt real în cea mai mare parte nu are însă nicio legătură cu legitimitatea unirii, cu actul unirii în sine, care a fost înfăptuit în acord cu principiile general recunoscute.

O altă găselniță de criticat este data sărbătorii naționale a României, ziua de 1 Decembrie.

La 1 decembrie 1918, s-ar fi unit doar o singură provincie – Transilvania –, pe când România era veche, mare și independentă de mai înainte. Trebuie observat că teritoriile unite la 1 decembrie reprezintă circa 40% din suprafața și din populația României actuale și nu un cuantum infim, cum s-a insinuat.

Fotografie realizată de Samoilă Mârza, la 1 decembrie 1918, și un credențional

Apoi, se spune și scrie des că mai importantă decât unirea de la 1 decembrie ar fi independența de la 1877. Numai că

independența proclamată la 9-10 mai 1877 se referea doar la 120.000 de km pătrați, adică la cu ceva mai mult de o treime din suprafața României Mari. Firește, independența României de la 1877 a fost foarte importantă și pentru românii din Dobrogea, Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar, Maramureș, Bucovina și Basarabia (ei s-au și jertfit pentru această independență a țării-mamă!), dar nu i-a atins direct și imediat atunci, fiindcă erau cuprinși în alte state.

Vasile Goldiș, Miron Cristea, Iuliu Hossu, Alexandru Vaida-Voievod și Caius Brediceanu, reprezentanții Consiliului Dirigent al Transilvaniei care i-au adus regelui Ferdinand Actul Unirii

În fine, am văzut scris și că ziua de 1 decembrie nu este potrivită ca sărbătoare, fiindcă în acel moment din an este iarnă și frig, iar românii vor să meargă la iarbă verde când sunt veseli! Este rizibil! Și Crăciunul pică iarna, când este frig. De ce să nu-l mutăm, după o astfel de logică, mai spre vară!?

Toate datele de care dispunem în prezent arată că majoritatea românilor a dorit unirea Transilvaniei cu România și că a exprimat ferm acest lucru, la nivelul exigențelor democratice de atunci. Mai mult, comunitatea internațională a apreciat actul de voință națională a românilor, formulat în anul 1918, și a recunoscut realitățile decise de români. Atunci când a fost posibil, mai ales în Bucovina, dar și în Basarabia și Transilvania, minoritățile au fost întrebate, iar unii membri ai lor au și susținut apartenența la România.

„Noile puncte de vedere“ evocate mai sus nu sunt fabricate acum – când se apropie sărbătoarea centenarului Marii Uniri –, dar nici nu se reciclează acum din pură întâmplare. Acestea au o lungă istorie în urmă. Pe de o parte, ele provin din arsenalul naționaliștilor revizioniști (mai ales unguri), care au cultivat mereu, în secolul care a trecut de la 1918, ideea „nedreptății istorice“ făcute Ungariei de către marile puteri, care ar fi dat cadou României „înapoiate și balcanice“ înfloritoarea provincie numită Transilvania, „iluminată“ timp de un mileniu de „civilizatorii Bazinului Carpatic“, adică de unguri. Pe de altă parte, după crearea de către Moscova leninistă a unei secții a partidului său comunist la București, în 1921, periodic, mai ales cu ocazia meteoricelor congrese ale acestei formațiuni politice de extremă stângă, se dădea cuvânt de ordine comuniștilor români să lupte pentru destrămarea României, denumită „stat imperialist, multinațional“.

Vreau să închei cu un citat celebru, atribuit celui de-al 16-lea președinte american, Abraham Lincoln, acela care a plătit cu viața pentru încrederea în forța perenă a poporului său: „Poți să-i prostești pe unii oameni tot timpul și pe toți oamenii un timp, dar nu poți să-i prostești pe toți oamenii tot timpul“. Chiar dacă nu am fi făcut nimic memorabil și util, de-a lungul ultimului mileniu, în acest colț de lume, decât limba română și România, și tot am fi demni de demnitate! Un petic de hartă a lumii – la fel de întins precum Regatul Unit de astăzi – se cheamă încă România, iar dicționarul tezaur al limbii noastre are aproape 200.000 de cuvinte, explicate în 37 de volume! El este comparabil cu dicționarele limbilor engleză, franceză sau germană. Ce puteam face mai mult? Dar înainte să ne recunoască alții meritele, se cuvine să ni le cunoaștem noi și să ne purtăm ca atare, adică pătrunși de onoare și demnitate.

Academician Ioan-Aurel POP,
Rectorul Universității „Babeș-Bolyai“,
Cluj-Napoca

VIAȚA DE DINCOLO DE MOARTE ÎN TIMPUL MARELUI RĂZBOI. STUDIU DE CAZ: TRANSILVANIA

Primul Război Mondial a afectat la nivel public viața economico-socială sau politico-militară, dar în egală măsură și viața privată a oamenilor, a celor de acasă, dar și a celor de pe front. Drame personale și familiale dintre cele mai diverse s-au înregistrat de-a lungul războiului, viața întrerupându-și mersul ei firesc încă de la decretarea mobilizării.

Lacrimile mamelor și ale soțiilor au început să curgă, anticipând tragediile care vor urma și de care zeci de mii dintre ele vor fi afectate în timpul războiului.

Mulți istorici români au redactat sinteze, au editat volume de documente și memorialistică, instrumente de lucru care rezistă trecerii timpului, despre istoria politico-diplomatică sau cea militară. Problemele demografico-sociale, cele referitore la familie etc. au rămas în general în afara cercetării istorice din România, în timp ce în istoriografia universală s-a conturat de decenii acea direcție numită istoria culturală a Marelui Război, care s-a aplecat asupra familiilor rămase acasă, asupra vieții cotidiene a soldaților din tranșee etc.

Carte poștală ce a circulat în Imperiul Austro-Ungar, adaptată vremurilor de război

Copiii au devenit instrumente ale statului, fiind dovezi ale influențării părinților de către ei, participând la colectarea de bunuri și aur/bijuterii, la parade, la munca de război activă. Activitatea lor liberă și cea de la școală au fost transformate în muncă pentru patrie. Ei au fost făcuți să simtă că este obligația lor să nu se plângă de stomacul gol, ci să aprecieze marele sacrificiu al taților/fraților pentru ei, astfel încât și ei să facă tot ce este posibil ca victoria să fie obținută.

Nu de puține ori, cei de acasă, mai cu seamă oameni aparținând unor categorii socio-profesionale ce își puteau permite acest lucru, făceau fotografii ale copiilor pe care le expediau celor aflați pe front cu scopul de a le ridica moralul și a întreține sentimentele de iubire ale adulților pentru odraslele lor. Firește că pentru soldații aflați în linia întâi, de multe ori despărțiți cu lunile sau chiar cu anii de membrii familiei, aceste poze ale copiilor le ofereau o mângâiere și o îmbărbătare în lupta cu inamicul. Aflați în tranșee, bărbații au lăsat să le scape în scrisori niște slăbiciuni, arătându-se îngrijorați de soarta copiilor. Oricum, nu puține cărți poștale trădează starea emoțională a părinților aflați departe de copiii

lor. La 6 iulie 1915, un soldat îi scria soției: „Mult doriți ai mei soție și dragul meu prunc eu al vostru dorit Ioan vă fac cunoscut că până la facerea acestei mică epistolă mă aflu în cea mai deplină sănătate care sănătate v-o poftesc și dumniilor voastre... Vă poftesc voie bună și sănătate ție soție dragă și la pruncuțu meu“.

O temă recurentă o constituie raporturile dintre soți, subiect cvasiprezent alături de acela al copiilor, interogațiile sau explicațiile fiind exprimate în dubla ipostază, a soțului, interesându-se de soarta acestora, ori în aceea a soției relatându-i în formule șablon și în puține cuvinte situația deloc comodă a ei și a copiilor: „Până la facerea acestei mică epistolă mă aflu sănătos și care sănătate o am eu ți-o poftesc și ție iubită soție și la pruncuțu de la bunul Dumnezeu și te rog iubită soție să faci bine să-mi scrii o carte că mi tare dor de tine și de pruncu că eu sunt tare departe și vă poftesc voie bună de la bunul Dumnezeu“.

În timpul Marelui Război, muncile agricole în mediul rural erau efectuate preponderent de femei, bătrâni și copii, randamentul a scăzut, iar producția de cereale s-a diminuat treptat, încât spre sfârșitul războiului foametea amenința să devină un veritabil inamic pentru populația civilă, dar și pentru armată. Iată o scrisoare relevantă a unei soții către soțul soldat: „Să știi dragă Nicolae că cucuruzu îi tare frumos și acuma mi-s la secerat, tu dragă nu te năcăji că m-am dus la săcerat că eu vreau să câștig pentru aia zic numai sănătoasă să fiu și pe tine să știu că ești viu și la noi tare și dulcele meu greu mi mie că mi-aduc aminte că de trei ani tot fără tine secer și eu aș fi vrut să fi fost cu tine dacă nu ai vinit acuma acasă barem la toamnă să-mi ajuți la cucuruz. Şi m-ai întrebat de lucru tare mult lucru decum am ieșit la sapă n-am stat acasă numa și am mers la seceră eu mi-s tare muncită de lucru Nicolae n-am lucrat nici când am fost spuză cât lucru acuma, nu-i bai că dacă vii tu atunci știu că nu mă mai lași să lucru. Te sărut cu toată inima mea barem în carte că cu gura mi-s departe, servus Nicolae“.

Din această perspectivă, a raporturilor între sexe, experiența traumatizantă a războiului le-a insuflat femeilor, prin multele și variatele roluri jucate de acestea în cei mai bine de patru ani de război, mai multă încredere în forțele proprii, în posibilitățile de a duce singure povara gospodăriei, făcându-le conștiente de valoarea muncii depuse, ceea ce le-a redus dependența de bărbați. Experiența războiului a schimbat percepția femeilor despre ele însele și locul lor în societate, dar și viziunea societății asupra femeii. Desigur, este greu de cuantificat în ce măsură Primul Război Mondial a fost un punct de turnură pentru femeile din România și, implicit, din Transilvania, dar cu siguranță multe dintre ele au privit relațiile de gen în perioada interbelică dintr-o altă perspectivă; cert este că a crescut ușor rata divorțurilor în

„N-am lucrat nici când am fost spuză cât lucru acuma“

anii primului deceniu interbelic.

Cei rămași acasă așteptau vești de pe front

Nu de puține ori, din scrisori se desprinde o altă dimensiune a existenței cotidiene din acele vremuri, cea biologică. Rămase singure prea multă vreme, soțiile și-au exprimat în diverse forme nevoia de a avea relații sexuale firești cu soții lor, nu de puține ori soțiile exprimându-și nerăbdarea reîntâlnirii, chiar și fugare, a soților: „Și dumneata să faci bine să-mi scrii carte să știu că ce mai faci și cumva dacă te alege la marș companie să-mi trimiți carte să vin la dumneata că eu vreau să vin la dumneata la 3 Maiu să mai povestim și să ne mai iubim...“. Atare atitudine este explicabilă dacă ținem cont de faptul că existau în Transilvania numeroase soții care și-au onorat cu cinste legămintele conjugale și care după luni și ani de absență a soțului de acasă își doreau să întrețină relații sexuale cu ființa iubită și legiuită. Un alt exemplu în legătură cu acest aspect al iubirii conjugale și al nevoii satisfacerii necesităților fiziologice, într-o formulare cât se poate de evidentă: „Domnica zice că să-i scrii o carte când să vie la tine că tare i dor de tine, te-ar țuca da ești departe da a tomni Dumnezeu de îți fi și aproape și Domnica ar vre să te țâpi pă o noapte acasă să te culci cu ea în pat...“. Desigur, din alte cărți poștale, dorințele sexuale răzbat mai camuflat, strecurate în versuri improvizate la repezeală, dar care lasă să se întrevadă adevăratele intenții ale expeditorului: „Țucu-te soțu cu dreptate, îmi mai scrie câte-o carte, n-o scrie să mă supăr, c-o scrie să mă bucur, țucu-te eu pe tine că amu nu mă țucă nime“.

Războiul a provocat la nivelul familiei și al relațiilor de gen mutații care au fost cu siguranță mai ample decât am reușit să inventariem noi, principalele mutații demografice care au survenit în acea perioadă fiind vizibile imediat sau s-au manifestat secvențial în anii ce au urmat. În ceea ce privește căsătoria și moralitatea cuplului, acestea au fost influențate în mod vizibil de starea de război, oamenii reacționând în mod complex în fața provocărilor noului cadru în care se desfășura viața de zi cu zi, atât pe front, cât și acasă. Mobilitatea sporită a populației, cu precădere a celor mobilizați în acei ani, a fost de natură să contribuie la „contaminarea“ unor largi segmente de populație cu practici, atitudini și sentimente care cu greu ar fi putut fi sesizate în condițiile normale de pace și ale unui orizont mental tradițional.

Ceea ce nimeni nu poate nega că s-a petrecut în acei ani este un început al destructurării autorității absolute în familie a bărbatului, cu tendința femeii de a-și câștiga dreptul la egalitate. După ce bulversarea creată de război a fost treptat „anihilată“, societatea transilvană și-a reintrat oarecum în normal, patriarhalismul și valorile aferente masculinității și-au reintrat în drepturi, mai cu seamă în mediul rural.

Prof. univ. dr. Ioan BOLOVAN,
Universitatea „Babeș-Bolyai“
și Academia Română
Centrul de Studii Transilvane Cluj-Napoca

FUNCȚIONARI B.N.R. ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL JURNALUL DE FRONT AL LUI ȘTEFAN CONSTANTINESCU

„În noaptea de 14 spre 15 august 1916: MOBILIZAREA GENERALĂ A ARMATEI ROMÂNE. Eram în București, […] 14 august, seara, mare manifestație în fața Palatului Regal, a vorbit Jean Th. Florescu, coruri patriotice, urale, entuziasm“ – așa își începea Ștefan Constantinescu însemnările de război.

Până de curând despre autorul acestor rânduri știam doar că s-a numărat printre funcționarii Băncii Naționale a României care și-au jertfit viața în luptele din vara anului 1917. Numele său se regăsește pe placa de piatră albă, dedicată de conducerea Băncii eroilor funcționari. Din documentele păstrate în arhiva Băncii am putut afla că Ștefan Constantinescu era născut la 18 februarie 1891, la Brăila, într-o familie cu șapte copii, cinci frați și două surori. Era absolvent al Liceului „Nicolae Bălcescu“ din orașul natal și al Școlii Comerciale Superioare din Galați, iar în 1916 era student în ultimul an la Academia de Înalte Studii Comerciale din București. În perioada 1 octombrie 1909-1 octombrie 1912, personajul nostru a lucrat la Banca Populară „Alexandru Ghica“ din Alexandria; începând cu 1 octombrie 1913 era „țiitor de registre“ la Serviciul scontului din B.N.R., cu un salariu de 200 de lei pe lună. Documentele amintite ne mai spun că Ștefan Constantinescu era sublocotenent în rezervă, necăsătorit, fără avere și avea domiciliul în București, pe Calea Moșilor. Portretul tânărului funcționar a fost întregit cu ajutorul fotografiilor și însemnărilor de război, publicate de Nicolae Constantinescu, nepot al eroului nostru (http://www.europeana 1914-1918.eu/ro/contributions/6610).

Frații Constantinescu în anul 1915
Mircea, Virgil – în picioare;
Gheorghe, Ștefan, Nicolae – așezați
www.europeana1914-1918.eu

Ștefan a fost rănit în luptele din Dobrogea, în anul 1916. Refăcut, a cerut să revină pe front. „Fusese sfătuit să treacă de la infanterie la administrație. N-a vrut – își amintea fratele său, Gheorghe Constantinescu. La infanterie am făcut armata, la infanterie rămân. Ce-o fi o fi, eu nu schimb“. În vara anului 1917 a fost împușcat mortal lângă Adjud. A fost avansat la gradul de căpitan post-mortem, osemintele i-au fost depuse în Mausoleul Eroilor Neamului de la Mărășești.

Însemnările sale cu creionul acoperă 36 de file dintr-un carnețel pentru ordine de luptă. Cuprinse în intervalul 14 august-20 octombrie 1916, evenimentele povestite reconstituie călătoria inițiatică de-a lungul căreia tânărul funcționar a devenit ofițerul ce nu va pregeta să revină în prima linie a frontului.

Cu ajutorul însemnărilor se poate urmări drumul parcurs de Ștefan Constantinescu de la plecarea din București spre Brăila natală, în urma mobilizării generale, până la întoarcerea în orașul natal la jumătatea lunii octombrie 1916.

În primele zile de război, tânărul ofițer zugrăvește Bucureștiul cuprins de febra mobilizării și surprins de apariția primelor zeppeline germane. „16 august, m-am prezentat la Bancă, de unde am primit o gratificație de 200 de lei, o farmacie mică de campanie și o cutie cu pastile contra setei […] Mi-am luat rămas bun de la […] Bucureștii pe care cu o seară înainte îi bombardase un zeppelin. În noaptea de 15 spre 16, pe la ora 2, un zgomot neobicinuit m-a deșteptat din somn. Era un zeppelin monstru, care se proiecta ca un trabuc pe frumosul cer înstelat al lui august. Lumea ieșise curioasă să-l vadă ca pe o minune […] A lansat câteva bombe."

Călătoria de la București la Brăila a fost marcată de tumultul iscat de mobilizarea generală. „17 august, la ora 7 dimineața, am plecat cu trenul spre Brăila. În gară o gălăgie și o înghesuială cum din 1913 (tot în asemenea ocazie) nu mai văzusem. Abia mi-am găsit loc să stau în picioare într-un vagon deschis în care abia-ți mai puteai trage sufletul de lume."

Plecarea din Brăila, despărțirea de părinți, de orașul natal prilejuiesc tot atâtea emoții. „Când mi-am luat rămas bun de acasă mama mă asigură că nu există niciun glonț cu numele copiilor ei. I-am rugat pe toți ai mei să nu iasă să mă petreacă, dar înainte de a mă sui pe șlep mă apucă cineva în brațe și mă sărută, era tata [...] Multă vreme după plecarea șlepurilor de la pontoane răsunau uralele Brăilei întregi. Și marea aceea de capete și de costume ne-a urmărit mult de-a lungul țărmului Dunării noastre iubite."

De la Brăila pe Dunăre până la Silistra drumul a fost un continuu rămas bun. „[…] Satele dunărene pe unde treceam erau de mult adunate să ne vadă trecând la deal. Cele două nopți petrecute pe șlep aproape nu am închis ochii. Soldații duceau mâinile în dreptul gurii și vorbeau cu ai lor de pe mal."

Debarcați în vecinătatea orașului Silistra, la Tătărița, tânărul sublocotenent și soldații din plutonul său au asistat din depărtare la bătălia de la Turtucaia. La 26 august, primind ordin de retragere, au trecut prin Silistra și prin Ostrov. Noaptea au ajuns în satul Lipnița. Ulterior, s-au îndreptat spre Parachioi (Băneasa). În dimineața zilei de 31 august, în luptele din împrejurimile localității amintite, Ștefan Constantinescu a fost rănit grav la picior și la gât.

„Pe la 9 primesc ordin să întăresc flancul drept [...] Focul se întețește. Las în vale celelalte plutoane [...] și pornesc la creastă cu plutonul meu [...], simt o arsură în piciorul stâng: mă rănise. *M-a rănit! L-a rănit pe dl sublocotenent. Înainte băieți!* Continui să merg pe brânci, simt o lovitură teribilă în umărul stâng [...] Văd că plutonul intrase în șanț și începuse focul. Între acestea un șuvoi cald țâșnea din urechea mea stângă. Îl opresc cu mâna, dar sângele curgea ca un torent și nu-l mai puteam opri. Simt că mă sfârșesc, încep să horcăi și-mi pierd cunoștința.

Glonțul îmi străbătuse gâtul de după urechea stângă până sub maxilarul drept, unde s-a oprit făcând o umflătură ca o portocală. Abia puteam să respir, gura mi se strâmbase, nu puteam vorbi […]

Când am văzut primele retrageri ale trupelor noastre, m-am grăbit să acuz în inima mea de lașitate pe cei ce se retrăgeau mai ales din fața bulgarului. Mintea mea refuza să conceapă așa ceva. Îmi închipuiam că dacă toată armata ar fi pusă pe fugă, regimentul nostru sau batalionul, sau cel puțin compania mea va rezista și va spăla rușinea...

Pe la 5 seara frontul ne este spart la una din aripi. Eram covârșiți. Orice sforțare de rezistență e imposibilă. Ai noștri se retrag în fața puhoiului care ajungea proporția de opt contra unul, pe lângă armamentul lor nemțesc cu care nu ne puteam compara. Și astfel am avut nespus de tristul prilej să-mi explic toate retragerile trupelor noastre, pe care eu le acuzam de lașitate. Nu erau lași nenorociții cari se retrăgeau, după ce pas cu pas încercau să reziste potopului ce ne invada […] Dar omenește nu era posibil să se facă mai mult decât am făcut noi în astfel de împrejurări."

Însemnările redau apoi câmpul de bătălie presărat cu „răniții care se văitau de-ți sfâșiau sufletul", devotamentul ordonanței care a reușit să găsească o căruță și să-l ducă până la Dunăre, șlepul aglomerat pe care a fost apoi îmbarcat. A fost operat de două ori, prima dată

pe drum, la picior, a doua oară la Brăila. Din gât i-a fost extras un glonț pe care îl asemăna cu „o bilă de plumb cu care mă jucam când eram copil“. În spital a urmărit cu febrilitate mersul evenimentelor de pe front, salutând cu entuziasm „manevra“ de la Flămânda.

La sfârșitul lunii septembrie, personajul nostru a fost externat. „Mi s-a părut foarte curios când m-am văzut acasă. Eram așa de slab că trebuia să stau mai mult în pat. Când mi-am văzut hainele cu care venisem după front, m-am îngrozit: erau numai sânge.“

Deoarece partea stângă a feței rămăsese paralizată, continuarea tratamentului îl readuce la București. „[…] M-am prezentat doctorului Toma Ionescu la Colțea. Acesta când m-a văzut strâmb cum eram la față m-a întâmpinat astfel: «Domnule, eu te sfătuiesc să te întorci așa cum te afli pe front. Când te vor vedea bulgarii au să fugă mâncând pământul de spaimă. Au să zică că d-ta ești falcă-n cer...»“. În scurta vizită la B.N.R., colegii și directorul George G. Danielopolu, cel care două luni mai târziu va însoți tezaurul Băncii la Moscova, îl întreabă despre război.

Placa dezvelită în Palatul B.N.R., din strada Lipscani, la 11 noiembrie 1937, cu numele funcționarilor căzuți în Primul Război Mondial

Veștile de pe front nu erau însă bune. Trupele române se retrăgeau. La 15 octombrie, răniții au fost evacuați din București spre Moldova. Ștefan Constantinescu s-a oprit o vreme în orașul natal, despre care spunea: „Nu mai era Brăila *orașul meu iubit* așa cum îl lăsasem. Furnicau trupe în toate direcțiile și fără nicio direcție […] Dar aceste frânturi de armată și cârduri de răniți de pe uliți nu erau cel mai trist lucru din Brăila. Era spectacolul refugiaților din Dobrogea așa de grozav, că și pietrele trebuie să-l fi simțit. Exodul acestei populații de copii și de moșnegi, care nu făcuse nimănui nimic și care își părăsise vatra și bătătura casei semănând morți pe marginea drumului, e zguduitor. Oricât de tristă, era înălțătoare înfățișarea acestor martiri ai României mari, pe fețele cărora nu citeai deznădejdea, ci speranța și nerăbdarea. Eram mici noi răniții, *eroii* cântați de gazete, pe lângă acești adevărați eroi ai pribegiei.“

Nu știa Ștefan Constantinescu atunci când încheia astfel însemnările sale de război că acesta era doar începutul retragerii, că mulți vor fi aceia care urma să plece în bejenie și chiar să-și piardă viețile în iureșul războiului.

Dintre cei 201 funcționari ai B.N.R. care au luptat în Războiul de Reîntregire, 21 au murit în slujba țării. Alături de Ștefan Constantinescu îi amintim pe: Ioan I. Slăvescu, Constantin Biciola, Constantin Colac, Ștefan G. Ioanin, Haralambie Popa, Dumitru N. Vasiliu, Ioan Dumitrescu, Gheorghe Gh. Dumitrescu, Ioan E. Vergatti, Matei Oproiu, Constantin Georgescu, Ioan Pătulea, Grigore Săndulescu, Dumitru P. Constantinescu, Constantin Enescu, Marin N. Ionescu, Alexandru I. Popescu, Mihalache Ionescu, Ioan Crivăț, Petre Popa.

Numele acestora au fost gravate pe placa dezvelită în Palatul din strada Lipscani, la 11 noiembrie 1937. La ceremonie au participat conducerea Băncii, numeroși funcționari și pensionari, rudele celor căzuți pe front. „Astfel – se spune în Raportul Consiliului de administrație din februarie 1938 – cu toții ne-am împlinit o mare și pioasă îndatorire față de cei care și-au slujit Instituția cu zel și devotament și și-au apărat Patria cu avânt și cu desăvârșirea jertfei supreme. Pururea vie, cinstită și de lumină pildă să fie amintirea lor în mijlocul nostru.“

Dr. Brîndușa COSTACHE,
șef Serviciu Arhivă B.N.R.,
Cristian PĂUNESCU,
consilier al Guvernatorului B.N.R.

1 IUNIE 1914. VIZITA ȚARULUI ȘI A FAMILIEI IMPERIALE RUSE LA CONSTANȚA

În ziua de 1 iunie 1914, își amintește peste ani Martha Bibescu, „asistam în Constanța, port românesc la Marea Neagră, la sosirea solemnă a țarului Nicolae al II-lea și a familiei imperiale, care au fost văzuți pentru ultima oară [atunci], călătorind în afara Rusiei, cu toată pompa suveranilor ruși. După câteva săptămâni, împăratul a semnat mobilizarea generală, Rusia intra în război, războiul deveni revoluție și, după patru ani, Nicolae al II-lea, țarina, țareviciul și tinerele mari ducese au dispărut pentru totdeauna în pivnița casei Ipatiev, asasinați de bolșevici". Cu relatarea detaliată a acestui eveniment se încheie volumul Regalitatea și marea. Dobrogea 1878-1914, **publicat de editura „Monitorul Oficial" la sfârșitul anului 2015.**

Vizita a durat doar o zi, fiind făcută într-o situație politică tensionată. Pacea de la București, din august 1913, care pusese capăt celui de-al doilea război balcanic, arătase opiniei publice europene că România se îndepărta de politica Triplei Alianțe.

Și, într-un moment în care războiul bătea la ușă, diplomația rusă s-a hotărât să fructifice în favoarea sa tendința României de desprindere de sub tutela Berlinului și a Vienei.

Acesta a fost motivul pragmatic al vizitei țarului Nicolae al II-lea la Constanța, chiar dacă evenimentului i s-au atribuit și semnificații de altă natură: o posibilă căsătorie a prințului Carol cu una dintre fiicele țarului (*Magazin istoric,* nr. 8/1999). Dintre cele patru fete ale familiei imperiale, doar Olga și Tatiana aveau vârsta potrivită pentru măritiș. Zvonuri privind o posibilă uniune matrimonială apăruseră din anul 1913, presa română, dar mai ales cea franceză, speculând căsătoria tânărului Carol cu Olga, fiica cea mare a țarului, apoi cu Tatiana. Era măgulitor chiar și zvonul pentru România: țarul cel mare al rușilor bătea la ușa unui rege mic și îi oferea mâna fiicei sale celei mari.

Țarul Nicolae al II-lea și regele Carol I

Scopul efectiv al solemnei descinderi, așa cum povestește generalul Socec, șeful Comandamentului 5 teritorial Constanța, căruia regele îi conferă cu acest prilej o misiune de maximă răspundere – securitatea vizitei imperiale – „este de a ne scoate din orbita de acțiune a focarului austro-german! Europa vede două centre puternice față-n față. Care pe care? Iată misterul marilor prefaceri. Numai o mână norocoasă ne va da o soluțiune favorabilă".

Principesa Maria, viitoarea regină, remarca atmosfera neobișnuită a orașului pe care îl cunoștea bine și consemna în *Povestea vieții mele* „Era în iunie și toți trandafirii înfloriseră. Marea Neagră era albastră și orășelul alb se gătise cu steaguri fâlfâitoare; era vâlvă și înfrigurare în străzile atât de liniștite. Peste tot steaguri fluturând, la fiecare casă, la orice felinar, la fiecare vapor, steaguri noi, vesele, viu colorate, legănate de vânt pe un cer atât de albastru, încât ți se părea că a fost vopsit anume pentru acea împrejurare, un cer potrivit unei zile fericite". Maria făcea legătura dintre cele două familii, fiind direct înrudită cu familia țarului.

Vizita a fost un moment memorabil, care a rămas în istoria relațiilor bilaterale, dar și a orașului Constanța. Ceremonialul primirii înalților oaspeți a fost relatat pe larg, în cele mai mici amănunte în publicațiile locale, între care *Liberalul Constanței*, *Dobrogea Jună* și *România Mare*.

Parada militară, în cinstea suveranului rus

„Primii care au început să schimbe fizionomia Constanței – menționează presa timpului –, au fost meșterii zidari, lemnari, decoratori, pictori, ferari, lăcătuși, toți muncitori anonimi, cari făceau să răsară ca din basme pavilioane decorate, arcuri de triumf, saloane de primire inundate de lumini electrice, iluminații cu lampioane pe tot parcursul bulevardului, începând de la Pavilionul Reginei și până la gara Constanța și peste tot ambele laturi ale stradelor înghirlandate cu frunze de brad și lămpi multicolore".

Vizita s-a desfășurat astfel: sosirea iahtului imperial *Standard* la ora 10.00. A urmat *Te Deum*-ul de la Catedrală. La sfârșitul acestuia familia imperială și familia regală română au luat un prânz intim la Pavilionul regal de pe dig.

La ora 16.00, țarul a oferit un ceai intim la bordul iahtului *Standard*.

La ora 17.30 s-a desfășurat parada militară în cinstea înaltului oaspete, iar după un moment de odihnă la ora 20.00 a început dineul oficial la Palatul regal din Constanța.

Seara s-a terminat cu întrunirea familiilor imperială și regală la Pavilionul regal de pe dig, la ora 22.15, și plecarea iahtului *Standard*, la ora 23.00.

Pentru derularea programului „s-au construit în paiantă un pavilion de recepție la debarcader și o sală de gală lângă palatul Prefecturii, unde vor avea loc dejunurile și dineurile de gală".

O splendidă alee leagă pavilionul Reginei de pavilionul special construit pentru primirea suveranilor Rusiei. Aleea continuă spre oraș. Adăugând pavilioanele amplasate la cazinoul comunal și în fața Palatului regal, tribunele și arcurile de triumf, enumerăm cele mai importante construcții conjuncturale ridicate cu acest prilej, pentru care există numeroase fotografii în arhive românești și rusești. Planurile acestora sunt realizate – și am avansat în premieră această ipoteză, dedusă din coroborarea documentelor parcurse – de arhitectul Petre Antonescu.

Descrieri amănunțite ale orașului și portului dau seama despre un adevărat proiect de țară pe care regele Carol I l-a conceput pentru a sincroniza provincia istorică Dobrogea, intrată sub domnia sa în granițele țării, la ritmurile de prefacere ale României moderne.

Apariția fastuoasă și funebră a Romanovilor la Constanța „este una dintre ultimele manifestări ale bătrânei Europe, rănită [apoi] mortal de atentatul de la Sarajevo", săvârșit în ziua de 15/28 iunie 1914.

A fost și ultima apariție publică importantă a regelui Carol I, care a murit după câteva luni, la 27 septembrie/10 octombrie 1914, sfâșiat între datorie, convingere misionară și acele „clintiri de planuri" identificate de Nicolae Iorga la sfârșitul vieții și domniei sale, „care îngrijorează până la înspăimântare pe clăditorul pentru eternitate". Însă ctitoriile sale rămân. Și aceasta pentru că, potrivit spuselor lui Cezar Petrescu, „în orice zid ca să dureze peste veac se cere tencuită o umbră omenească. Așa spune crezul clădirilor. Regele Carol I și-a zidit viața în temelia țării. I-a dat-o".

Dr. Doina PĂULEANU,
Director, Muzeul de Artă Constanța

VIAȚA COTIDIANĂ A BUCUREȘTENILOR ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI (1916-1918)

Începând cu mijlocul lui august 1916, Bucureștiul s-a aflat într-o mare și continuă emoție, o emoție pozitivă la început, provocată de intrarea în război și de trecerea Carpaților, care s-a transformat într-una negativă, sub impactul înfrângerilor de la Dunăre, a bombardamentelor celebrelor zeppeline, a comunicatelor ce anunțau retragerea din Transilvania, pierderea Olteniei și, în cele din urmă, intrarea ocupantului în Capitală. De asemenea, retragerea armatei către Moldova, imaginea nesfârșitelor convoaie de refugiați cu tot avutul și toată familia într-o căruță, asaltul asupra trenurilor, transferul instituțiilor centrale la Iași, toate acestea au dus la instalarea derutei și a panicii. Așadar, chiar înainte ca Bucureștiul să devină un oraș ocupat, locuitorii săi au făcut direct cunoștință cu războiul, cu restricțiile, cu cenzura, cu dezorganizarea și cu penuria aprovizionării.

În cele ce urmează vor fi prezentate câteva aspecte din viața cotidiană a celor 308.987 locuitori pe care autoritățile germane i-au recenzat ca viețuind în București în 82.604 gospodării, dezechilibrul între femei și bărbați, cauzat de plecarea ultimilor pe front, fiind unul major, respectiv 189.027 femei și doar 119.960 bărbați.

Pentru reconstituirea fragmentelor de viață cotidiană de acum un secol, am apelat la presa oficială a vremii, dar și la câteva pagini de memorialistică din acei ani. Cel mai important ziar din timpul ocupației a fost, fără nicio îndoială, *Gazeta Bucureștiului* (*Bukarester Tagblatt*), a cărui apariție, începând cu 30 noiembrie/12 decembrie 1916, nu a scăpat neobservată autorilor de memorii. Astfel, Virgiliu Drăghiceanu, cunoscutul istoric de artă și secretar al Comisiunii monumentelor istorice, consemna: „Apariția *Gazetei Bucureștiului*, gazeta oficială a armatei ocupante, în limba germană și română. Înfățișare greoaie și stilul greu, militar, în primele numere. Comunicatele lor nu prea sunt asigurătoare“.

Comandatura

La rândul său, mai pătimaș, dar și mai detaliat, Vasile Cancicov comenta: „A apărut azi primul ziar autorizat în capitală și în tot teritoriul ocupat [...] E un ziar pur german și este continuarea gazetei cu același nume ce apărea în București de mulți ani sub direcțiunea unui domn dr. Pop. El a reapărut în patru pagini, primele două sunt în limba germană, celelalte conțin traducerea [...] Sub numele gazetei stă inscripțiunea: «Ediția de război, sub ocupațiune germană». Redacția și tipografia str. Sărindar no. 9 și 11, deci localul *Adevărului*. Dl. C. Mille plătește deci chiar de la început o poliță“, ceea ce trimite la entuziasta susținere a intrării României în război de către proprietarul *Adevărului* și al *Dimineții*. Un alt periodic

oficial a fost *Săptămâna ilustrată*, un săptămânal care apărea joia, începând din mai 1917. Paginile acestui săptămânal abundă în ilustrații, puse în slujba propagandei regimului de ocupație. De asemenea, în perioada septembrie 1917-noiembrie 1918 a apărut revista culturală *Scena*, în paginile căreia au semnat mai multe condeie celebre, printre care: Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Adolph de Hertz, Tudor Arghezi etc.

Luni, 14 noiembrie 1916, bucureștenii trăiau din plin tensiunea provocată de „oribila așteptare“, așa cum a fost numită în memorii așteptarea ocupării Capitalei de trupele Puterilor Centrale. Părăsirea orașului de autorități a sporit neliniștea locuitorilor. În acest sens, Vasile Th. Cancicov nota: „Nu credeam să trăiesc să văd acest fenomen: București fără guvern român, fără constituție, fără presă, fără poștă, fără telegraf, izolat de restul lumii, izolat de ai tăi, de rude, de prieteni. Și pentru cât timp? Pentru un an? Pentru doi?“.

„Oribila așteptare“ s-a încheiat totuși la 23 noiembrie 1916, într-o zi de miercuri, în care Bucureștiul era cuprins de ceață, așa cum se vede în imaginile care redau pe generalul von Mackensen și trupele germane, austro-ungare, bulgare și otomane pe străzile Bucureștiului. Generalul von Mackensen avea să conducă administrația de ocupație. Comandatura a fost instalată în clădirea Ministerului Lucrărilor Publice, azi sediul Primăriei București. A urmat instituirea Guvernământului Imperial al Cetății București, capitala și toate județele din Muntenia fiind puse sub autoritatea Administrației Militare de Ocupație. Guvernator militar al acestui teritoriu a fost numit generalul Tülff von Tschepe und Weldenbach, care anunțându-și numirea preciza că „pentru îndeplinirea acestor sarcini cer sprijinul tuturor autorităților române, județene și comunale“. În cazul orașului București, aceste autorități erau reprezentate de instituțiile prin care acționa Guvernământul Imperial, adică Ministerul de Interne, Primăria și Poliția, dar și de Comisiunea interimară a orașului București, numită „pentru conducerea treburilor comunei“. Din această Comisiune făceau parte: colonelul Victor Verzea, care a devenit primar al orașului, pentru serviciile aduse ocupanților, și alți cinci membri responsabili cu aprovizionarea orașului: Sigismund Prager, pentru lemne, cărbuni, zahăr și sare; I. Dobrovici, pentru grâu, porumb și derivate; Paul Teodoru, pentru furaje; fostul primar Emil Petrescu trebuia „să se îngrijească de diferite aprovizionări“, iar C. Dristorian era șeful abatorului.

În Sărindar, la sediul Gazetei Bucureștiului, ***la apariția unei noi ediții***

Dezarticulată în absența autorităților române, comunitatea bucureșteană a început să se adapteze unui nou cotidian al cărui obiectiv era supraviețuirea. Din noul peisaj bucureștean făcea parte și plimbarea generalului von Mackensen pe Calea Victoriei. La 15 ianuarie 1917, Virgiliu Drăghiceanu nota: „Văd pe Mackensen […] Trece de la plimbarea zilnică la șosea. Un alai de rege oriental: el în cap, un bătrân vioi, simpatic, energic, bine conservat, slab și înalt, una din acele staturi care formează idealul tuturor germanilor predispuși la obezitate. Nu are deloc aerul sălbatic cu care pozează în toate fotografiile și tablourile […] Doi aghiotanți înapoi, cu căciulile cu cap de mort ale gărzii imperiale, doi husari din aceeași gardă și, ca încheiere, un jandarm.“

Curioși în neliniștea lor cotidiană, provocată de arestări și de descinderile zgomotoase în casele încuiate ale celor plecați în Moldova, locuitorii

Trupe germane pe Calea Victoriei

comunei București încercau să-și ducă viața mai departe, căutând în fiecare dimineață să afle noile reglementări ale Administrației de ocupație din paginile *Gazetei Bucureștiului* sau din ordonanțele lipite în oraș, făcând eforturi să le distingă pe cele noi de cele vechi. Altfel, zice un memorialist, ajungeai la închisoare, fără să știi pentru ce.

Inițial, unii bucureșteni au dat crezare frazei liniștitoare din anunțul-proclamație al generalului Weldenbach, potrivit căruia „din proviziunile țării se vor lăsa populațiunii acelea de care are nevoie pentru traiul, pentru continuarea culturii pământului, cât și pentru celelalte îndeletniciri neapărat trebuincioase. Prisosul se va exporta, cum s-a obișnuit și în timp de pace, în țările aliate“. Chiar Virgiliu Drăghiceanu respira ușurat și nota: „suntem veseli, în sfârșit, că nu mai suntem lăsați la discreția oricărui soldat“, dar avea să amendeze total observația sa, adăugând: „nici nu bănuim că de-abia de acum va începe jaful, jaful organizat oficial, în locul jafului individual“.

Jaful oficial a fost organizat prin succesivele ordonanțe care au impus populației restricții și rechiziții. În cele ce urmează ne vom limita la prezentarea uneia dintre primele ordonanțe, aceea din 8 decembrie 1916 (stil nou). Prin aceasta se impunea „o economie cât mai mare a luminei electrice și a întrebuințărei păcurei“, deoarece în cetatea Bucureștiului se află puțină păcură „din cauza distrugerii cu consimțământul autorităților române a puțurilor de petrol“. Astfel, fiecare membru al unei familii putea consuma 1kw/săptămână, ofițerii încartiruiți fiind considerați membri ai familiei. Ordonanța mai stabilea: închiderea magazinelor la ora șapte seara, interzicerea reclamelor luminoase, reducerea la jumătate a iluminatului străzilor (Bulevardele Kiseleff și I.C. Brătianu nu mai erau iluminate electric, iar Carol I și Elisabeta doar până la 11 seara, după care se aprindeau lămpile de orientare), declararea, în două zile, a cantităților de benzină grea, motorină, petrol de la zece litri în sus, nedeclararea, dar descoperirea acestora ducând la confiscare, la trei luni de închisoare și până la 1.000 de mărci amendă.

A urmat rechiziționarea saltelelor, a plăpumilor, a trăsurilor, a lemnelor (au fost confiscate în primul rând lemnele celor plecați), a gazului, a zahărului, a celui de-al doilea topor, a pieilor crude, a bicicletelor, a butoaielor, a mașinilor de scris etc., astfel încât Virgiliu Drăghiceanu consemna la 30 decembrie 1916/12 ianuarie 1917: „Avem grijă că vom fi înfometați nu numai prin neaprovizionarea piețelor, dar chiar prin ridicarea proviziilor noastre de iarnă. Căci o ordonanță cere depunerea, în 24 de ore, la Gara de Nord, a întregii cantități de zahăr de la 15 kilograme în plus și a lichiorurilor.“

Începuse „agonia unei capitale“, cum sugestiv scria Constantin Kirițescu. Timp de doi ani, între disperare și adaptare, locuitorii săi au supraviețuit privațiunilor impuse de legile scrise și nescrise ale războiului.

Dr. Nadia MANEA,
expert B.N.R.

SPIONAJ ȘI CONTRASPIONAJ ÎN ROMÂNIA ANILOR 1914-1916

La începutul Primului Război Mondial în România funcționau două structuri de informații. Serviciul de informații al armatei a fost înființat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza la 12 noiembrie 1859, când s-a creat Statul Major General (S.M.G.), în cadrul căruia funcționa și Secția a II-a Informații. După abdicarea domnitorului (10/11 februarie 1866), structura informativă a dispărut din noua organigramă a S.M.G. Abia spre finalul secolului al XIX-lea, pe fondul unei necesități evidente, s-a decis reînființarea unei structuri informative, la nivel de birou. În perioada 1904-1907 organizarea Marelui Stat Major (M.St.M.) a inclus și Secția a II-a Studiul armatelor străine, informații, chestiuni internaționale și misiuni. După războaiele balcanice (1912-1913), Secția a II-a va fi reorganizată la nivelul a două birouri: C – Informații, respectiv D – Topografie și transporturi. Din 3 martie 1914, prin Ordinul de Zi nr. 48 al M.St.M., atribuțiile informative au trecut de la Secția a II-a la Secția a III-a Operații, care avea în subordine Biroul 5 Informații și studiul armatelor străine, Biroul 6 Operații și Biroul 7 Marină.

După răscoala din 1907, Parlamentul a votat, în 1908, două legi: înființarea Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale (D.P.S.G.) și reorganizarea Jandarmeriei. D.P.S.G. era o structură modernă, organizată după model francez și inițiată de Ion Panaitescu, cel care a introdus toate mijloacele și metodele informative existente în domeniu la acel moment.

Potrivit unui raport primit de D.P.S.G., la 5 august 1914 a avut loc la Berlin un Consiliu de Coroană prezidat de împăratul Wilhelm al II-lea la care au luat parte toți consilierii săi. Între alte chestiuni discutate a fost cea a aprovizionării armatei și populației, care trebuia făcută „de urgență“, iar singurele surse erau statele neutre. Consilierii Kaiserului l-au ales pe C.F. Hildebrand din Hamburg, șeful unei case de import-export, ca reprezentant oficial în România, deoarece avea relații de afaceri anterioare. C.F. Hildebrand l-a trimis la București pe Paul F. Hildebrandt, o rudă, care a solicitat Băncii de Credit Român să-i avanseze sumele necesare pentru achiziționarea de grâne. Banca de Credit Român a cerut ca aceste plăți să fie garantate de o bancă germană, menționând că este în „legătură intimă“ cu Deutsche Bank din Berlin. Aceasta din urmă a acceptat imediat cererea și afacerile au început să se deruleze. La 1 septembrie 1914 Paul Hildebrand vine în România împreună cu procuristul său, Carol Göbl, și se cazează la Hotel „Bulevard“. În perioada septembrie-decembrie 1914 cei doi fac plăți de peste 3.650.000 lei pentru achiziția și exportul de cereale din România. La data respectivă, în România se putea trăi lunar cu

Expulzarea lui Hildebrandt

Guvernul e hotărît ca, după cercetările făcute, să expulzeze pe neamțul obraznic.

Campania dusă cu atâta hotărâre de «Dreptatea» pentru demascarea organizației nemțești de spionaj la noi în țară, a început să-și dea de multă vreme roadele.

De unde, acum două luni, «apariția primului articol al nostru asupra spionajului german în Capitală, cei mai mulți urâdea de «fanteziile» noastre astăzi nu este ziar, nu este om cinstean care să n'aibă pe deplin conștiința marelui pericol al spionilor cari sunt îngăduiți țară la noi.

Dreptății» se datorește go-bandei de spioni a lui din localul Muntelui societate, «Dreptății» se dă este expulzarea atâtor nemți specți și îndreptarea atenției antorităților către mișcările altora tot atât de periculoși.

Dar, nu e timpul să facem acum bilanțul unor servicii aduse țărei în exercițiul îndeletnicirilor noastre. Suntem încă în plină luptă; avem încă mult de lucru.

De data aceasta, avem plăcerea să anunțăm că marele spion și bandit, care ne fură grîul și hrana populației noastre, care este marele maestru al spionajului și impertinentei nemțești în Capitală, Hildebrandt, a intrat deja în preocupările îngrijate ale Sigurantei Statului și ale guvernului.

Suntem pozitiv informați că se caută acum mijlocul cel mai nemerit ca spionul să fie expulzat fără multă gălăgie.

Odată cu el vor fi trimiși peste granță și alți nemți, de cari «Dreptatea» s'a ocupat la vreme, demascându-le uneltirile mizerabile. Intre ei e și samsarul Pierre Solomon, care înfricoșat de amenințarea pierderei atâtor gheșefturi, a și început să facă unele vizite suspecte.

Ținem să vestim că urmărim toate mișcările spionului și vom fi fără cruțare cu persoanele — ori cât de sus ar fi poziția lor politică și morală și ori cât de simpatice ar fi „Dreptății“ — cari s'ar pune din lipsă de scrupul sau din naivitate, în serviciul odiosului neamț.

Todry.

Și atunci, ca și acum, presa era… informată bine

Hilda Kolbinger

un salariu de 80 lei; un agent de Siguranță avea 120-150 lei/lună, un comisar, comisar-șef 250-300 lei, inspectorii generali de poliție și siguranță 400-500 lei, iar conducerea D.P.S.G. 800-1.000 lei. Până la urmă, Hildebrandt va fi expulzat din România în primăvara anului 1915, pentru acțiuni subversive.

După Hildebrandt au venit în România alți doi conaționali, Iversen și Roselius, care aveau sarcina de a influența mediul politic și presa autohtonă în favoarea Puterilor Centrale. Au fost achiziționate ziare, tipografii și conștiințe de jurnaliști, banii au fost investiți cu dărnicie, însă rezultatul nu a fost cel scontat. D.P.S.G. a reușit să-i urmărească pas cu pas. Așa cum se întâmplă și în prezent, de multe ori din anchetele în curs se scurgeau informații către presă. Apoi, pe prima pagină apăreau cu litere de-o șchioapă titluri incendiare despre activitățile subversive ale supușilor străini.

Să menționăm și două cazuri de spionaj, ale căror protagoniste au fost două femei. Locotenentul Petre Jinga din Regimentul 34 Infanterie o denunță Brigăzii de Siguranță Constanța (30 ianuarie 1915) pe artista Hilda Kolbinger. După ce a petrecut mai mult timp cu ea, s-a convins că are „misiunea de spioană în serviciul statului austro-ungar". A ajuns la această concluzie după ce a fost chestionat „cu multă dibăcie" despre pregătirile armatei, concentrări de ofițeri și soldați, unitățile de vânători dislocate pe Valea Prahovei, situația echipamentelor ș.a. Din cercetările făcute pe cont propriu a identificat o corespondență suspectă între Hilda și Willy Zwilinger, comerciant de cereale din Craiova și reprezentant al Casei Oroveanu. Acesta călătorea des la Sibiu sub pretextul exportului de cereale. Hilda este chemată la sediul Brigăzii, unde declară că este născută la 5 ianuarie 1892 în Viena, de meserie artistă, a venit în România în iunie 1912 și a lucrat în București, Craiova, Galați și Brăila, înainte de a veni la malul mării. În paralel, Zwilinger este urmărit de Brigada Craiova și se constată că a fost la Viena până la 5 februarie 1915, de unde a revenit încântat că a reușit să vândă 15 vagoane de porumb. La 25 februarie 1915 Hilda a anunțat că pleacă la Brăila, însă în realitate s-a dus la Craiova, unde s-a întâlnit cu comerciantul și amândoi au plecat la Viena pentru două săptămâni. Până la revenirea din vacanță, D.P.S.G. și-a însușit raportul Brigăzii Constanța și a propus expulzarea artistei. Guvernul dă „undă verde" la 9 martie 1915. La revenirea de la Viena, Hilda a aflat că trebuie să părăsească definitiv România.

Contesa Bettine de Miremont, supusă austriacă, este semnalată de Serviciul Sigu-

ranței Ploiești la 18 mai 1915 ca artistă la Circul „Roussiere“, care se afla în turneu în localitate. Aristocrata a ieșit în evidență când a intrat „în contact cu ofițerii superiori din garnizoană“. Circul a plecat mai departe, iar semnalarea de la Ploiești a determinat o supraveghere serioasă. La 11 septembrie 1915, Poliția Vaslui a informat că în oraș contesa „s-a dedat prostituției clandestine“, după care a plecat la Brăila. Ajunsă la Galați, este filată de agentul de Siguranță nr. 158, care constată că artista l-a vizitat acasă pe generalul Mihail Aslan, comandantul Corpului 3 Armată, apoi a mers la Regimentul 11 „Siret“, Regimentul de Artilerie Călăreață și Regimentul Cetate. Oficial a făcut reclamă pentru reprezentația circului din 25 octombrie 1915.

Bettine Ressignieur de Miremont

Lunile trec și Bettine este supravegheată în continuare de oficiile de Poliție sau Siguranță din localitățile pe unde merge. În iunie 1916 a ajuns la Dorohoi, cu Circul Național Român condus de G. Bella. În urma monitorizării se constată că artista „caută ocaziuni de a se pune în contact cu ofițerii din garnizoana locală și întrucât duce o viață luxoasă, în raport numai cu remunerația de artistă a acestui modest circ, prezența sa ne pare suspectă și nu poate fi exclusă posibilitatea ca numita să nu se ocupe și cu spionajul“.

De la București vine acceptul pentru a fi interogată, ceea ce Poliția Dorohoi execută. Potrivit dosarului care s-a păstrat, Bettine Ressignieur de Miremont, născută în 1880 în Jassiuk (Galiția), a urmat Școala de maici din Graz, cunoaște limbile germană, franceză și rusă și deține cai în valoare de 20.000 lei; are talia mijlocie, păr blond, ochi albaștri, gura potrivită, barba proeminentă, tenul bălan (sic!). Nu se identifică amenințări la adresa siguranței și este lăsată să-și continue activitatea.

La 14 august 1916 se află la Bârlad, unde este reținută din ordinul prefectului de Tutova pe baza solicitării D.P.S.G. „Această doamnă este de o moralitate foarte îndoielnică – scrie șeful Serviciului Siguranței din Poliția Bârlad imediat după arestare –, căutând prietenii cu domni bine situați și întovărășindu-i la diferite petreceri, frecventând în tovărășia lor localurile de noapte și plecând împreună cu ei pe la casele lor“. În februarie 1917 se afla tot în Bârlad și tot în arest. Cel puțin așa trebuia să fie.

Totuși, Marele Cartier General, Serviciul Siguranței, a informat D.P.S.G. că „artista de circ prostituată Ressignieur de Miremont, pretinsă contesă“, are un statut aparte, care îi permite „să iasă deseori în oraș, unde stă ore întregi la diferite persoane care sunt în relații cu străinii suspecți din oraș“. Marele Cartier General a solicitat mutarea femeii într-un alt penitenciar, din alt oraș, și pedepsirea directorului arestului preventiv din Bârlad.

Are loc o anchetă care constată că Bettine ducea o viață luxoasă și trăia în contact cu ofițerii superiori din garnizoanele pe unde trecea și cu diferite persoane bine situate. Perinda localurile de noapte, dansa, cânta, bea șampanie, petrecea până la ziuă pe banii „sponsorilor“, apoi urmau partide îndelungate de sex. Prin măsurile luate de autorități contesa a fost mutată în alt oraș, cu un regim de detenție ceva mai strict, iar vulnerabilitățile informative de la Bârlad au fost eliminate.

Dr. Alin SPÂNU,
Facultatea de Istorie, București

COLECȚIILE FILATELICE PUBLICE DIN ROMÂNIA, ÎNTRE MOSCOVA ȘI BERLIN, ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

În vara anului 1916, când România a intrat în război, existau în țară două colecții filatelice publice. Una era la Academia Română, iar alta la Poștă.

Bazele primei colecții au fost puse încă din 1879, atunci când omul politic și remarcabilul cărturar Dimitrie C. Sturdza-Șcheianu a făcut Academiei o donație compusă din 137 de hărți vechi, un pocal din vremea lui Vasile Lupu și „o colecțiune completă de timbre poștale și telegrafice românești, orânduită într-un album“. Trebuie reținut anul donației, 1879, deoarece devansează câteva date importante din istoria filateliei românești, precum apariția primei publicații cu caracter filatelic din România în 1881 sau constituirea primei societăți filatelice românești în 1891. Colecția de timbre a Academiei Române este printre primele de acest gen din Europa. Astfel, colecția filatelică națională a Marii Britanii – țara în care s-a pus în circulație prima marcă poștală din lume, la 6 mai 1840 – s-a format în 1891, prin achiziționarea celebrei colecții Tapling. Această colecție este deținută astăzi de British Library (Biblioteca Națională a Marii Britanii). Odată cu trecerea anilor, colecția filatelică a Academiei s-a îmbogățit constant, prin donații și achiziții.

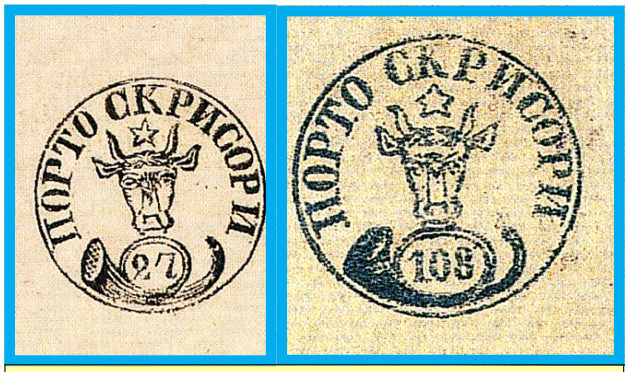

Mărcile poștale Cap de Bour, de 27 și de 108 parale

Situația dramatică în care se găsea țara noastră în iarna anului 1916 a impus găsirea unor soluții pentru punerea la adăpost a tezaurului național. Astfel, au fost expediate în Rusia, aliata noastră cea mai apropiată, nu numai tezaurul de aur al Băncii Naționale a României, dar și vechi și prețioase documente istorice românești și odoare bisericești.

Odată cu documentele, Academia Română a expediat în Rusia și colecția filatelică, care includea vestitele mărci poștale Cap de Bour, emise la 1858. Includerea colecției filatelice printre piesele trimise în

Cap de Bour, emisiunea a doua, serie completă

Rusia, alături de manuscrise și tipărituri valoroase, este un fapt notabil, care demonstrează importanța documentară și istorică acordată de conducerea Academiei colecției de mărci poștale. În anul 1935 colecția de mărci poștale a Academiei s-a întors din periplul moscovit. A făcut parte din acea primă, dar foarte mică parte a tezaurului național restituit de sovietici, ca urmare a începutului de normalizare a relațiilor româno-sovietice, inițiat de Nicolae Titulescu în contextul unei izolări a U.R.S.S. pe plan internațional. Ca urmare a acestor demersuri diplomatice, s-au redeschis misiunile diplomatice în cele două țări, iar prin refacerea podului peste Nistru de la Tighina s-au reluat legăturile feroviare. În acest context, U.R.S.S. a returnat României o foarte mică parte din tezaurul depus la Moscova în 1916. Ceea ce a venit atunci de la Moscova (niciun gram din tezaurul B.N.R. nu a fost înapoiat nici până astăzi) nu a avut darul de a impresiona opinia publică românească și evenimentul a trecut aproape neobservat.

Puțină lume știe astăzi că atunci a fost înapoiată României colecția de timbre a Academiei Române. Un document întocmit la 16 noiembrie 1937 de George Nicolăiasa, șeful secției manuscrise de la Biblioteca Academiei Române, oferă informații interesante despre conținutul acestei colecții. Documentul este intitulat „Lista de mărci poștale ce au fost primite de la Moscova la secția manuscriselor și au fost trecute de curând la secția numismatică“. Pe această listă figurează, printre altele: 52 de mărci poștale Cap de Bour, 45 de timbre Principatele Unite, 40 cu efigia lui Cuza Vodă și 16 proiecte (machete) ale unor astfel de timbre, „149 pe o singură foae, cu una la mijloc de altă valoare“ (faimoasa eroare de 25 de bani Spic de Grâu în coala de 150 de timbre 5 bani albastru), 5 probe (eseuri) de mărci jubiliare, încercări de timbre pe 17 nuanțe de hârtie (probe de hârtie!) și o broșură cuprinzând colecția completă de mărci și timbre japoneze (105 piese). Din păcate, nu avem la dispoziție niciun document care să conțină inventarul pieselor filatelice trimise la Moscova. Din acest motiv nu putem să știm dacă tot ce a fost expediat în 1916 s-a întors în 1935!

Colecția de mărci poștale a Poștei datează din 1891, când directorul Poștei din acea vreme, colonelul August Gorjan, anunța înființarea unui muzeu în cadrul căruia urma să fie expuse toate mărcile poștale și timbrele fiscale, precum și imprimatele emise de Poșta Română, de la Unirea din 1859 și până la zi. În calitate de membră a Uniunii Poștale Universale, România primea toate mărcile poștale emise de statele membre ale acestei organizații internaționale. Și aceste timbre urma să fie expuse în cadrul muzeului anunțat de colonelul Gorjan.

Din motive necunoscute, colecția de timbre nu a urmat administrația poștală în refugiu

Ziarul Vulturulu Zimbrulu, ***francat cu opt mărci Cap de Bour de 5 parale, emisiunea a doua, cea mai scumpă piesă a filateliei românești***

Fragment de coală Cuza de 20 parale, timbre neemise

la Iași. Ca o curiozitate, menționăm că atunci au fost duse la Iași lucruri mult mai mărunte, cum ar fi ștampilele cu care se făcea cenzurarea corespondenței. Aceste ștampile au fost utilizate în timpul războiului la Iași, chiar dacă în textul ștampilei apărea localitatea București. Colecția filatelică a rămas la București și cel puțin o parte a ei a fost transportată la Berlin în timpul ocupației germane. Nu există multe informații despre acest transport în Germania. Unele documente din arhiva fostului Conservator de Timbre evocă vag transportul timbrelor în Germania, fără a oferi informații detaliate.

Presa filatelică interbelică este însă mult mai categorică: „Din câte am putut afla, acest Album [este vorba despre colecția de timbre a Poștei] datează de multă vreme, când cuprindea și câteva CAP de BOU[R] de 27, 54 și 108 parale originale. Spre desnădejdea noastră, astăzi el conține vreo 15-20 bucăți, toate false (prima emisiune) și încă foarte numeroase bucăți din emisiunea a doua de 40 și 80 de parale tot falsuri. Nu e cazul să discutăm unde au mers cele bune, mai ales că Albumul a fost și la Berlin în timpul ocupației germane, ci să căutăm a-l îmbogăți din nou cu piese rare, care totuși se mai găsesc."

Nu se cunoaște aproape nimic despre transportul timbrelor la Berlin în timpul ocupației germane. Nici când au fost luate timbrele și nici când s-au întors. Nu cunoaștem inventarul pieselor expediate și nici al celor sosite. În aceste condiții nu putem decât consemna luările de poziții din presa interbelică, care lasă să se înțeleagă că la Berlin colecția a fost devalizată.

Existența colecțiilor publice de timbre în 1916 atestă includerea *de facto* a mărcilor poștale în patrimoniul cultural național încă de la începutul secolului al XX-lea. Din acest punct de vedere eventualele discuții astăzi despre apartenența mărcilor poștale la patrimoniul cultural național sunt inutile. Istoria a dat deja un răspuns la această întrebare.

Soarta colecției filatelice a Poștei, rămasă la București, sub ocupația germană, demonstrează că decizia Academiei Române de a include colecția filatelică printre bunurile culturale refugiate la Iași și ulterior expediate în Rusia a fost corectă. Din nefericire, doar o foarte mică parte din ce s-a trimis la Moscova a revenit în țară – în 1935 și 1956 –, în contextul unor evenimente politice internaționale speciale.

Istoria trebuie cunoscută pentru că ne oferă posibilitatea să utilizăm experiența trecutului. Nu este însă suficient să cunoaștem istoria, ea trebuie mai ales înțeleasă. Adică atunci când analizăm evenimentele trecutului trebuie să ținem cont de contextul acelei epoci, și nu să judecăm după criteriile prezentului.

Dr. Cristian SCĂICEANU,
Banca Națională a României